

CREATIEF MET

GOED

Hoe gaan de culturele
organisaties in Brussel om
met het institutionele en
demografische patchwork?

Voorwoord	3
Brussel maakt het bont	4
Een versplinterd beleid	5
Methodologie	11

VANDAAG

Organisaties en structuren	18
Financiële middelen	23
Artistiek project	27
Publiekswerking	31
Publiekscommunicatie en taal	36
Personeelsbeleid	39
Infrastructuur	43

EN MORGEN?

1. Kennisdeling en kruisbestuiving	48
2. Ondersteuning van meertaligheid	49
3. Kennis en diversificatie van het publiek	50
4. Erkenning door overheden van 'Brussels' statuut	51
Tot slot: fragiele vrijheid	53
Een nieuw cultuurplan voor Brussel	56

Deze analyse werd uitgevoerd tussen 2016 en 2018.

Het resultaat is een illustratie van de Brusselse institutionele context en de perceptie ervan door Brusselse culturele actoren ten tijde van het onderzoek.

VOORWOORD

City of Cultures, 1994¹: in zijn bezwerende slotspeech waarschuwde Peter Sellars al: wie als culturele werker niet bereid is om permanent strijd te leveren, die zoekt beter een andere job. Als Brusselse culturele werkers weten we hier alles van. Het in vraag stellen van het Brusselse institutionele kluwen zit in het DNA van elke zich respecterende culturele organisatie. Jaar na jaar, verkiezing na verkiezing klinkt onze vraag steeds luider naar een aangepast beleidskader, op maat van de grootstedelijke Brusselse realiteit. We mogen niet ophouden met het opeisen van een weliswaar gelaagd cultuurbeleid voor het gehele Brusselse gewest. Meertaligheid in onderwijs en cultuurinstellingen zou een institutionele vanzelfsprekendheid moeten zijn. Maar ook zelf de zekere paden verlaten om werk te maken van een gedeelde toekomst, van gedeelde verhalen, ook dat is onze verdomde plicht.

Dat is de strijd die we al jaren voeren en die ook de 'corebusiness' is van de twee Brusselse culturele netwerken RAB/BKO, van bij hun oprichting. Met volharding en liefde voor de stad hebben Sophie Alexandre en Leen De Spiegelaere, tevens auteurs van dit onderzoek, zich gekweten van hun coördinatorenrol van beide netwerken. Dankzij hun strijdlust zijn beide netwerken de evidente gesprekspartner geworden voor de politieke overheden en is de organische versmelting tussen beide netwerken bijna een feit. De publicatie van hun onderzoek geldt dan ook als een welgemeende dankuwel voor hun strijdvaardigheid.

Er is al een hele weg afgelegd, maar wie dit onderzoek leest, moet besluiten dat het werk nog niet gedaan is, de strijd nog lang niet gestreden. Dat er nog veel doorzettingsvermogen en geduld nodig zal zijn om tot een echte kanteling te komen in het politiek-institutionele bestel. Maar hoeveel tijd hebben we eigenlijk nog? Hoe groot is het besef bij de huidige politieke (en culturele) klasse dat de huidige institutionele impasse de leefbaarheid van de stad steeds meer op de helling zet? Zou een Youth for Brussels naar analogie met de klimaatbrowsers de politieke klasse wél in beweging kunnen brengen? Zou een 'intendant' de weg kunnen bereiden naar een aangepast institutioneel kader voor Brussel? Wat in ieder geval opvalt is dat de huidige politieke antwoorden niet langer volstaan om oplossingen aan te reiken voor een duurzame toekomst, ook die van Brussel. De jongeren van deze stad liggen niet wakker van de 19 baroniën, noch van het gekissebis tussen de Vlaamse en Franstalige gemeenschappen. Ze hebben lak aan ideologische discussies uit het verleden ... De jongeren zullen het voortouw (moeten kunnen) nemen in het verbeelden en organiseren van de toekomst van Brussel, zonder complexen. En dat moet ook de inzet zijn van een project als Brussel 2030, als motor voor een duurzame transitie.

ANN OLAERTS

1. City of Cultures, Geert Opsomer, editor, VTI-ijsbergseries 2, 1995.

BRUSSEL MAAKT HET BONT

Brussel laat zich nooit helemaal kennen. Ze is als een eeuwig mysterieuze liefde. In deze stad, waar meer dan de helft van de bewoners van vreemde afkomst is, ben je net als de nieuwkomers, reizigers en pendelaars altijd een beetje op de dool. Nergens anders vind je zoveel verschillen op socio-economisch, taal- en religieus gebied. De Brusselse culturele identiteit is ongrijpbaar en niet in één hokje te plaatsen. De stad is een bont palet met kleuren en ruwe vegen, eerder dan een helder welomlijnd beeld.

De Brusselse bevolking is niet alleen divers, ze is ook erg jong. Hier heb je de laagste gemiddelde leeftijd van heel het land. Daarnaast trekt de stad extra jongeren aan die hier komen studeren of werken voor Europese instellingen. Terwijl de socio-demografische diversiteit voor Brussel een grote rijkdom of zelfs een troef betekent, is de institutionele diversiteit iets om minder trots op te zijn. Brussel telt meer dan 40 beleidsverantwoordelijken met een culturele bevoegdheid. Er wordt gefinancierd vanuit zowel de Vlaamse als Franstalige gemeenschap, vanuit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en op federaal, gemeentelijk én Europees vlak.

In een diverse stad als Brussel is het ontwikkelen van een aangepast cultuurbeleid een grote uitdaging. Bovendien maakt de fragmentering van politieke verantwoordelijkheden het er allesbehalve makkelijker op. Vanuit dit besef trokken wij, coördinatrices van RAB/BKO, op onderzoek. Hoe gaan de culturele organisaties in Brussel om met deze verscheidenheid? Passen ze bepaalde strategieën toe in hun werking? Hoe gaan ze om met het diverse publiek en welke invloed heeft de politieke versnippering op hun activiteiten?

Deze en een heleboel andere vragen die daaruit voortvloeien voeden regelmatig het debat en de gedachtespelletjes bij RAB/BKO. In februari 2016 trachtte *Cahier Interact #5* de verschillende subsidiërende beleidskaders en overheden te beschrijven en een overzicht te geven van de institutionele complexiteit. Met de steun van een Civil Society Fellowship-beurs² kozen we er in 2016 voor om deze kwestie opnieuw te onderzoeken, dit keer gericht op de praktijk.

2. Het Civil Society Fellowship-programma van het Brussels Center for Urban Studies ondersteunt onderzoeksprojecten op basis van samenwerking tussen maatschappelijke organisaties en academische onderzoeksgroepen. Dit initiatief is gebaseerd op de erkenning van de aanzienlijke expertise van de werknemers van deze organisaties in stedelijke uitdagingen. Bovendien is dit een manier om samenwerking en uitwisselingen tussen de academische wereld en het maatschappelijk middenveld te stimuleren.

EEN VERSPLINTERD BELEID

In Brussel zijn er veel overheden actief en het merendeel van hen ondersteunt de culturele sector. Er is dus niet echt één cultuurbeleid, maar verschillende 'beleidsmakers' naast elkaar die allen hun eigen kader, visie en procedures hanteren. De ondersteuning gebeurt bovendien niet alleen via cultuursubsidies maar ook via vele andere wegen die niet direct gelinkt zijn met de artistieke praktijk. Denk bijvoorbeeld aan tewerkstellingsmaatregelen of educatieve projecten.

Vooraleer hier dieper op in te gaan geven we eerst inzicht in de verschillende beleidsniveaus. We beperken ons in dit onderzoek tot de overheden en beleidskaders waarvan de ondersteuning van culturele operatoren tot hun hoofddoelstelling behoort, of er toch een belangrijk deel van uitmaakt. Andere financieringsmogelijkheden waar organisaties beroep op doen komen later aan bod in het hoofdstuk 'Financiële middelen'.

Sinds 1970 zijn de Gemeenschappen bevoegd voor cultuur. In Brussel zijn zowel de Franse als de Vlaamse Gemeenschap actief. Zij subsidiëren het merendeel van de cultuurorganisaties. Aan Nederlandstalige zijde vormen het Kunstendecreet en het Erfgoeddecreet van de **Vlaamse Gemeenschap (VG)**³ het belangrijkste subsidiekader. De **Fédération Wallonie-Bruxelles (FWB)** ondersteunt culturele organisaties via de verschillende decreten en diensten van de Administration générale de la culture⁴.

Beide Gemeenschapsregeringen hebben ook een Minister voor Brussel. Bij de Vlaamse Gemeenschap bestaat die bevoegdheid sinds de oprichting, de Fédération Wallonie-Bruxelles creëerde deze ministerpost na de zesde staats-hervorming in 2014. Beide ministers ondersteunen vaak ook culturele projecten en organisaties.

Daarnaast zijn er de Gemeenschapscommissies: de **Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)**⁵, de **Franse Gemeenschapscommissie (Cocof)**⁶ en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). Die laatste heeft – voorlopig – geen culturele bevoegdheden en laten we dus buiten beschouwing. De commissies nemen de gemeenschapsbevoegdheden waar in het Brussels Gewest. Dit komt vooral neer op cultuur, onderwijs, welzijn en gezondheid. Het statuut van de Commissies is niet volledig gelijklopend aan Nederlands- en Franstalige zijde maar voor de culturele bevoegdheid is er weinig verschil: ze

3. www.kunstenenerfgoed.be
4. www.culture.be
5. www.vgc.be
6. www.cocof.be

kunnen subsidies toekennen en aandacht vragen voor Brusselse specificiteiten, maar ze staan onder voogdij van de Gemeenschapsregering en moeten de daar geldende decreten respecteren en toepassen.

De meeste Nederlandstalige organisaties die binnen het Kunstendecreet middelen krijgen van de Vlaamse Gemeenschap worden – zij het voor een kleiner bedrag – ook ondersteund door VGC Kunsten. Aan Franstalige zijde loopt dit minder samen.

Tot daar het niveau van de gemeenschappen. Hoewel de Grondwet aangeeft dat de Gemeenschappen verantwoordelijk zijn voor cultuur zijn er in Brussel enkele instellingen die na de oprichting van de Gemeenschappen toch nog afhankelijk bleven van de **federale overheid**. Ze worden beschouwd als ‘gemeenschappelijk erfgoed’ en vallen dus onder het ‘algemeen belang’ voor het land⁷. Zo zijn er drie federale culturele instellingen (La Monnaie/De Munt, Bozar en het Nationaal Orkest), maar vallen de kunst-, archeologie- en geschiedenismusea (Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België en Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium) als federale instellingen onder ‘Wetenschapsbeleid’⁸. En op vlak van arbeidswetgeving en regulering heeft de federale overheid ook een invloed op de financiering van de culturele sector, denk maar aan het kunstenaarsstatuut of de taxshelter.

Het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest** is sinds de laatste staatshervorming in 2014 ook bevoegd voor ‘biculturele aangelegenheden van gewestelijk belang’. Voor deze recente bevoegdheid is er nog niet echt een beleidskader uitgewerkt, maar het leidde wel al onder andere tot de oprichting van CIVA en Kanal. Daarnaast speelt het Gewest een belangrijke rol op vlak van tewerkstellingsondersteuning, bijvoorbeeld via de GECO⁹ en Artikel 60-statuten¹⁰. Ook andere sectoren buiten de culturele doen beroep op deze maatregelen.

De **19 Brusselse gemeenten** hebben ook hun verantwoordelijkheid. Ze organiseren culturele projecten, zijn vaak eigenaar van lokale culturele infrastructuur (cultureel centrum, bibliotheek,...) en ondersteunen initiatieven binnen de gemeentegrenzen. Zo hebben alle Brusselse gemeenten een Schepen voor Cultuur die een lokaal cultuurbeleid ontwikkelt en via de Dienst Cultuur organisaties (beperkt) kan ondersteunen. Het merendeel van de gemeenten heeft ook een Schepen voor Nederlandstalige aangelegenheden waaronder dan Nederlandstalige cultuur valt.

7. www.belgium.be/nl/over_belgie/overheid/federale_overheid/bevoegdheden_federale_overheid

8. De volledige lijst van gesubsidieerde organisaties is te vinden op www.belspo.be

9. Gesubsidieerde contracten voor werkzoekenden, volgens bepaalde voorwaarden. (www.actiris.be/ce/tabid/724/language/nl-BE/Gesubsidieerde-contractuelen.aspx)

10. www.actiris.be/ce/tabid/954/language/nl-BE/Artikel-60.aspx

De Gemeenschappen dragen op verschillende manieren bij aan cultuur op gemeentelijk niveau. Aan Nederlandstalige zijde is er het Lokaal Cultuurbeleid waarbinnen Brusselse gemeenten extra Vlaamse steun krijgen om een cultuurbeleid uit te bouwen (op voorwaarde dat ze een cultuurbeleidscoördinator, bibliotheek, cultureel centrum en minimum één Nederlandstalige Schepen hebben). Aan Franstalige zijde kunnen culturele centra beroep doen op een cofinanciering door de Gemeenschap en de gemeente, dankzij het Decreet Culturele centra.

Tot slot is er nog de **Europese subsidiëring**. Zo is er het Creative Europe-programma¹¹ dat samenwerkingsprojecten met partners uit verschillende Europese landen ondersteunt. Maar er zijn ook andere Europese fondsen waarmee de EU de economische ontwikkeling in de lidstaten steunt. Sommige fondsen zoals het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO¹²) of het Europese Sociaal Fonds (ESF¹³) bieden ook de mogelijkheid aan culturele projecten om zich (verder) te ontwikkelen.

Bovenstaande lijst is niet exhaustief en focust vooral op de subsidiestromen die de basiswerking van een organisatie financieren. De culturele spelers doen daarnaast vaak nog beroep op een hele resem andere subsidiekanalen die minder voor de hand liggen maar toch belangrijk zijn om bepaalde delen van hun werking uit te bouwen.

Het lijkt geen twijfel dat deze lange lijst subsidieverleners zorgt voor een grote variatie aan deadlines, dossiers, administratie, voorwaarden, enzovoort. De vele mogelijkheden maken het Brussels culturele veld uniek, maar tegelijkertijd creëert een dergelijk gefragmenteerd cultuurbeleid een spanningsveld. Hoe vind je als culturele organisatie je weg terug in dit institutionele doolhof? Het zijn deze vragen die we in dit onderzoek verder zullen uitpluizen.

11. https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe_en

12. http://ec.europa.eu/regional_policy/fr/funding/erdf/

13. www.esf.be

— MISSCHIEU DAT DE
TOEKOMST ONS WEL ZAL
UITDAGEN OM VERDER
TE KIJKEN, OMDAT
HUIDIGE OVERHEDEN NIET
MEER VOLDOEN.

— PEUT-ÊTRE QUE
L'AVENIR NOUS METTRA
AU DÉFI DE CHERCHER
DU FINANCEMENT
« DE L'AUTRE CÔTÉ »,
SI LE SOUTIEN DES
AUTORITÉS ACTUELLES
NE SUFFIT PLUS.

We hebben onze onderzoeksvragen rechtstreeks gesteld aan de meest betrokken partij: de gesubsidieerde culturele organisatie zelf.

Bij de selectie van 16 gesubsidieerde organisaties¹⁵ (allen stemden toe) werd rekening gehouden met verschillende parameters die de positie van de organisatie in het Brusselse culturele landschap beïnvloeden, zoals het type financiering (federaal, regionaal, door de Gemeenschappen en/of gemeenten), de grootte van de organisatie (aantal werknemers), de onderzochte discipline(s), de uitstraling (lokaal of internationaal) en of er infrastructuur is om een publiek te ontvangen. De meeste Brusselse culturele organisaties zouden zich moeten kunnen indentificiëren met één of meerdere elementen uit deze steekproef.

We analyseerden bewust geen subsidiedossiers of actieplannen. We hebben geprobeerd om zo goed mogelijk de algemene visie en standpunten van iedere organisatie te bevragen en hielden er rekening mee dat de rol van de taal, de positie en ervaring van de bevroagden de gesprekken kunnen hebben beïnvloed.

Een stuurgroep¹⁶ heeft ons gedurende het hele project ondersteund, onder andere bij de selectie van de organisaties en de opstelling van de vragenlijst en de analysematrix.

Om de gegevens zo goed mogelijk te interpreteren hebben we de geselecteerde organisaties geclassificeerd in drie types. Het type van de organisatie werd bepaald door de belangrijkste bron van subsidies:

→ de 'unicommunautaire' organisaties die het grootste deel van hun subsidies ontvangen van een taalgemeenschap (Fédération Wallonie Bruxelles, Vlaamse Gemeenschap of de Commissies),

→ de 'bicommunautaire' organisaties die gefinancierd worden door de twee Gemeenschappen,

→ de 'andere' organisaties die hun basisfinanciering niet van een Gemeenschap maar van een overheid op federaal, regionaal of gemeentelijk niveau ontvangen. Deze categoriën worden verder toegelicht in het volgende hoofdstuk.

DE CULTURELE SAMENWERKINGS- OVEREENKOMST VAN 2012

"Afgesloten op 7 december 2012 en veertien maanden later in werking getreden, is de culturele samenwerkingsovereenkomst tussen de Franse en de Vlaamse Gemeenschap het hoogtepunt van een zeer lang politiek proces. Het duurde meer dan veertig jaar voordat beide institutionele partners overeenstemming bereikten. Tot die tijd liepen de onderhandelingen systematisch vast op de territorialiteit van de culturele competenties. Deze spanning is nog niet volledig opgelost. Aan Vlaamse kant zien sommige politieke actoren in deze samenwerkingsovereenkomst een Franstalig Trojaans paard dat de culturele homogeniteit van Vlaanderen bedreigt. Aan Franstalige kant bekritisseren sommigen deze overeenkomst omdat ze zich niet zou bekommeren om Franstaligen die in Vlaanderen wonen. Deze spanningen verklaren ook waarom de tekst niet op het hele cultuurveld betrekking heeft maar beperkt is tot enkele zeer specifieke onderwerpen. Zelfs vandaag blijft de kwestie van de reikwijdte van de overeenkomst zeer delicaat. Enerzijds hebben de ondertekenende partijen de mogelijkheid om in onderlinge overeenstemming de lijst van betrokken culturele onderwerpen uit te breiden. Anderzijds bestaat er een aanzienlijke twijfel over de wettelijke mogelijkheid om deze overeenkomst in de tweetalige regio Brussel-Hoofdstad te implementeren. Dat is de belangrijkste paradox van deze overeenkomst: terwijl ze in de regio Brussel het meest nuttig lijkt, is het niet zeker dat ze daar ook effect kan hebben. Hoewel het de bedoeling was om de communautaire spanningen te verminderen heeft het voor sommige Franstaligen de angst voor een bicommunautair cultuurbeleid in Brussel net aangewakkerd."¹⁴

14. www.crisp.be

15. Gezien de aard van de BKO- en RAB-netwerken, die eerder structuren dan individuen samenbrengen, richtte deze studie zich op de praktijken van verenigingen en instellingen en hun relatie tot politieke machten. De relatie tussen kunstenaars en politieke machten en tussen kunstenaars en instellingen lijkt ons niet minder belangrijk voor een goed begrip van de sector, maar maakt geen deel uit van deze studie.

16. De stuurgroep bestond uit Prof. Dr. Bas van Heur (VUB, Cosmopolis Centre for Urban Research), Prof. Dr. Maarten Liefoghe (VUB, SKAR, en vandaag UGent), Dr. Jean-Gilles Lowies (ULiège) en Dr. Jef Vlegels (VUB, Research Unit Data & Policy en UGent, department of Sociology and department of Applied mathematics, computer science and statistics).

De bicommunautaire organisaties zijn in het onderzoek oververtegenwoordigd omwille van hun Brusselse eigenheid, omdat ze nog niet vaak bestudeerd werden en omdat ze specifieke kennis hebben van kaders en praktijken langs beide kanten. Omdat de kenmerken 'bicommunautair' en 'grote organisatie' vaak samen voorkomen (waarom wordt later in deze studie behandeld) zijn logischerwijs 'eerder grote' organisaties goed vertegenwoordigd.

Deze tabel illustreert de onderverdeling in drie types¹⁷, waarbij de tekstopmaak overeenkomt met volgende disciplines: PODIUMKUNSTEN/MUZIEK, **MULTIDISCIPLINAIR**, BEELDENDE EN AUDIOVISUELE KUNSTEN, ARCHITECTUUR en LITERATUUR.

	Eerder groot ¹⁸	Eerder klein
Unicommunautaire organisaties	VK MAISON DE LA CRÉATION	GLOBE AROMA ALERTE URBAINE ATELIER GRAPHOUI
Bicommunautaire organisaties	RECYCLART PASSA PORTA WIELS FLAGEY ZINNEKE KFDA	BNA-BBOT
Andere organisaties	LA MONNAIE/DE MUNT MUSÉE D'IXELLES / MUSEUM VAN ELSENE MUSEUM KUNST & GESCHIEDENIS (KMKG-MRAH) C/VA	

Tussen mei 2016 en januari 2017 namen we kwalitatieve interviews af met één of meerdere vertegenwoordigers van elke organisatie (meestal iemand van de administratieve en/of artistieke directie, uitzonderlijk de personeels- of publieksverantwoordelijke). De twee uur durende interviews bestonden uit 64 vragen (een deel feitelijke en een deel eerder reflectieve vragen) over de organisatiestructuur, de missie en financiering. Maar ook over communicatie, publiekswerking, artistieke visie en de manier waarop personeel en infrastructuur worden beheerd werden vragen gesteld.

Dankzij deze methode kregen we inzicht in hoe elke organisatie t.o.v. de institutionele complexiteit, de socio-economische en culturele Brusselse realiteiten staat en wat de impact is van die verschillende parameters op uiteenlopende aspecten zoals de organisatiestructuur, financiële middelen, de artistieke visie, de relatie met het publiek en het beheer van personeel en infrastructuur.

Eerst bekijken we de meest relevante waarnemingen na de boeiende ontmoetingen. Nadien, in een meer analytische fase, zullen we de belangrijkste uitdagingen trachten te identificeren en mogelijke oplossingen voorstellen.

17. Deze classificatie is op een pragmatische manier gekozen, met als hoofddoel om ervoor te zorgen dat een groot deel van de sector werd opgenomen in het onderzoek. We zijn ons er echter van bewust dat de diversiteit aan profielen op deze manier onmogelijk te categoriseren is (de grenzen tussen de verschillende categorieën zijn nogal vaag en ver van de realiteit) en dat organisaties niet kunnen worden gereduceerd tot deze willekeurige parameters.

18. Worden beschouwd als 'redelijk grote' organisaties met meer dan tien werknemers, dat wil zeggen 75% van de geselecteerde organisaties.

VANDAAAG

**— HET IS VANDAAG
DE DAG EENVOUDIGER OM
“VRIENDEN” TE VINDEN
VOOR EEN SOCIAAL
PROJECT OF VOOR EEN
PROJECT MET KWETSBARE
GROEPEN DAN VOOR EEN
PUUR ARTISTIEK PROJECT.**

**— AUJOURD'HUI IL EST
PLUS FACILE DE TROUVER
DES « AMIS » POUR
UN PROJET SOCIAL OU
AYANT UN LIEN FORT AVEC
DES PUBLICS PRÉCARISÉS
QUE POUR UN PROJET
PUREMENT ARTISTIQUE.**

ORGANISATIES EN STRUCTUREN

De eerste reeks vragen gaf inzicht in de ontstaansgeschiedenis van de organisatie, haar structuur (unicommunautair, bicommunautair of anders) en de evolutie. Welke structuur (vzw, asbl, stichting, ...) kiezen organisaties bij hun ontstaan en waarom? Welke factoren beïnvloeden deze keuze? En wat zijn de implicaties van deze keuze op de werking en verdere evolutie van de organisatie?

Uit de resultaten blijkt dat alle ondervraagde unicommunautaire organisaties een vzw of asbl-structuur hebben, met statuten in het Nederlands of in het Frans. Er worden twee verschillende redenen aangehaald voor die keuzes:

→ ofwel is de organisatievorm een logisch gevolg van de moedertaal van de oprichter(s),

→ ofwel lag een specifieke financieringsopportunity aan de basis van de oprichting van de organisatie, zoals een nieuw decreet, een bepaalde projectoproep of een impulssubsidie.

De bicommunautaire organisaties hebben ofwel één vzw/asbl met de statuten in beide talen en één Algemene Vergadering; ofwel één vzw en één asbl met statuten in respectievelijk het Nederlands en Frans en twee Algemene Vergaderingen (waarin echter vaak dezelfde personen zetelen). In tegenstelling tot de unicommunautaire organisaties blijkt de keuze om een bicommunautaire organisatie op te richten meestal heel bewust. Van bij de oprichting wordt gekozen voor een bicommunautaire structuur omdat dit volgens de oprichters een betere weergave is van de Brusselse (internationale) situatie. Ze willen een echt Brussels of internationaal project oprichten en de bicommunautaire organisatiestructuur is daar volgens hen een belangrijk aspect van.

— Van bij het begin was het een internationaal project voor Brussel dat de werking van zowel de Vlaamse als de Franstalige gemeenschap oversteeg.

— Zich op het institutioneel kruispunt positioneren, dat hebben we al vanaf het begin verdedigd.

Een andere motivatie is dat de organisatie historisch gegroeid is vanuit een stedelijk of Europees project waarbij het onderscheid tussen de Franstalige en Nederlandstalige gemeenschap niet relevant was en deze bijgevolg allebei opgenomen zijn.

— Het was de meest evidente structuur om in Brussel te gebruiken omdat het project vanuit Europa is opgestart. Het was ook in de geest van Brussel 2000¹⁹, waarin een aantal bicommunautaire projecten opgestart zijn.

19. In 2000 was Brussel Culturele hoofdstad van Europa.

ORGANISATIES EN STRUCTUREN

De keuze voor één vzw/asbl of twee structuren (één vzw en één asbl) wijzigt zelden. Organisaties met één structuur willen die liefst zo houden. Van de organisaties die er twee hebben denken er sommige over om te veranderen terwijl andere genoeg redenen zien om die toch te behouden.

— Ik denk dat het ingewikkeld is om één vzw te worden, niet uit onwil - dat moet de subsidiërende macht zeggen - maar simpelweg omdat de situatie van een Nederlandstalige vzw in Brussel heel verschillend is van de situatie van een Franstalige asbl in Brussel. Het zou daarom ingewikkeld zijn om er één van te maken, want ze positioneren zich elk volgens verschillende logica's die eigen zijn aan een realiteit.

De vier andere organisaties tenslotte hebben geen vzw-structuur maar zijn ofwel een Instelling van Openbaar Nut, een Stichting van Openbaar Nut of zijn een dienst van een gemeentelijke of federale administratie. Ze zijn sinds hun ontstaan sterk afhankelijk van hun organiserende overheid en kunnen zich bijgevolg niet als uni- of bicommunautaire organisatie vormen.

Het is duidelijk dat de gekozen structuur en taalrol bij het ontstaan van een organisatie verregaande gevolgen heeft voor de latere werking en overheidssteun. Bicommunautaire organisaties kiezen bewust voor een structuur waarin beide gemeenschappen vertegenwoordigd zijn en kunnen in principe aanspraak maken op alle subsidiestromen beschikbaar in Brussel. Een organisatie die groeit uit een concreet project dat gelinkt is aan een bepaalde taalrol beperkt - vaak onbewust - haar toekomstmogelijkheden. Het hervormen van een unicommunautaire tot een bicommunautaire organisatie blijkt in de praktijk niet realistisch omdat er onvoldoende menselijk kapitaal in de organisatie aanwezig is. Bijgevolg zal een unicommunautaire organisatie bewust of onbewust een deel van de financiële mogelijkheden missen, zowel bij de oprichting als nadien.

— Iemand zei ons dat een organisatie als de onze aan Franstalige zijde veel gemakkelijker subsidies zou kunnen krijgen, omdat dat daar meer gehonoreerd wordt. [...] Dat was toen wel de aanleiding om het erover te hebben in de AV.

— Misschien dat de toekomst ons wel zal uitdagen om verder te kijken, omdat huidige overheden niet meer voldoen.

— Soms is het iets dat we kunnen ervaren als een gemis, geen bicommunautair statuut hebben.

De samenstelling van de Raden van Bestuur en Algemene Vergaderingen toont een grote diversiteit, van strikt formeel tot vrijblijvend. Sommige worden samengesteld op basis van de verkiezingsresultaten, bij andere beslist de coördinator of directeur quasi alleen over wie er in het bestuur zetelt.

In het algemeen kan men stellen dat hoe groter de organisatie is, hoe groter de vertegenwoordiging van het beleid in het bestuur. Dat is vooral zo bij de organisaties die niet uni- noch bicommunautaire zijn. Hun bestuur is heel formeel samengesteld: ofwel zijn de politieke evenwichten statutair bepaald, ofwel wordt de samenstelling bepaald door de verkiezingsresultaten. De grote bicommunautaire organisaties, op één uitzondering na, blijken geen politieke vertegenwoordigers te hebben (wel enkele waarnemers) en zijn heel vrij in het kiezen van bestuurders.

De keuze van de samenstelling is voor alle organisaties echter heel doordacht. Er zijn verschillende strategieën:

→ Aansluiting bij het beleid: hiervoor worden personen gekozen met een netwerk. Daaruit blijkt hoezeer iemands taal gelinkt is aan het netwerk dat hij/zij heeft en de expertise die hij/zij kan inbrengen. In bicommunautaire organisaties valt op hoeveel zorg er wordt besteed aan het taalevenwicht onder de bestuursleden. Op één uitzondering na is dit voor alle organisaties erg belangrijk. Het is bijna nergens statutair vastgelegd, maar komt voort uit een aanvoelen of bezorgdheid.

— Een medevoorzitterschap [NL/FR] is essentieel want we leven echt nog in gescheiden werelden. Het is ongelooflijk hoe de kloof, vooral wat de institutionele kennis van elkaar betreft, nog altijd bestaat.

Bij unicommunautaire organisaties gaat het niet over evenwicht maar is het evident dat de personen de 'dossiertaal' van de organisatie moeten beheersen.

→ Lokale verankering: om het project relevanter te maken, betreft men mensen uit de buurt of uit de doelgroep bij de Algemene Vergadering.

— Niet dat die persoon superveel begrijpt van al die cijfers, maar ergens is het een meerwaarde dat hij er als doelgroep mee in zit. We geloven ook dat als mensen geïnteresseerd zijn ze daar na een paar jaar wel in kunnen groeien.

→ Aandacht voor evenwichten in het algemeen:

— Er is een gelijkheid NL/FR en we hebben twee voorzitters: een Nederlandstalige en een Franstalige. Bovendien zijn het een man en een vrouw!

Daarnaast is ook de directie bepalend voor de richting die een organisatie uitgaat. Ook bij deze keuze is de taal een doorslaggevende factor. Bicommunautaire organisaties zijn duidelijk heel creatief in het zoeken naar evenwichten. Spreekt de directie hoofdzakelijk Nederlands, dan wordt de voorzitter Franstalig. Of men ontdebelt de directiefunctie en kiest één Nederlandstalige en één Franstalige directeur. Alle variaties komen aan bod.

— Ik heb deze zakelijk leider aangesteld omdat ze Franstalig is, om een soort van Brusselse achterdocht uit te schakelen.

— Er is statutair vastgelegd dat de voorzitter Franstalig en de directie 'politiek kleurloos maar linguïstiek gekleurd' moet zijn.

We kunnen besluiten dat de keuze van de personen aan het hoofd van een organisatie – logischerwijze – een grote invloed uitoefent op de richting die een organisatie uitgaat. Die is heel vaak gelinkt aan de taal die deze personen spreken.

Bij kleine organisaties is het moeilijker om aansluiting te vinden bij de beide gemeenschappen, ook al bereiken ze in hun dagelijkse werking wel makkelijk een heel divers publiek.

— Ik zie mij nog geen dossier in het Frans schrijven... We geraken al niet rond met de Nederlandstalige dossiers. [...] Het is voor mij heel onbekend terrein.

— Ik vind dat de kloof toch erg groot is in Brussel. [...] Op institutioneel niveau is dat evident. Maar het is ongelooflijk hoeveel informatie en communicatie niet van het ene naar het andere netwerk doordringt op een informeel niveau waar alles op het spel staat. Ik ben Franstalig en persoonlijk heb ik meer contacten in de Franstalige sector. De contacten met de Vlaamse Gemeenschap waren moeilijk, want ik ben niet helemaal tweetalig en ik heb niet evenveel kennis van het Nederlandstalige als het Franstalige gebied.

— Ik verlies mijn tijd met 15 à 17 dossiers en varianten te schrijven. En elke keer verschillen de formaten en de budgetten, de rekeningen en de manier van verantwoorden die daarbij horen. [...] Bij het doorgeven van de fakkel is het belangrijk om dit te weten, er wordt onderschat hoe ingewikkeld projecten als de onze zijn. Het zijn realiteiten die zeer weinig organisaties kennen. Het is een van de grote problemen wanneer je op een kruispunt komt.

Bovenstaande getuigenissen wijzen niet enkel op het belang van de taal maar evenzeer op de moeilijkheid voor kleine (bi- of unicommunautaire) organisaties om alle noodzakelijke expertise en netwerken in huis te hebben om aansluiting te vinden bij de verschillende overheden en gemeenschappen.

Conclusie? De startpositie van een organisatie bepaalt de manier waarop ze in de toekomst zal evolueren, op welke overheidssteun ze beroep kan doen en welke personen (en hun taalrol) de organisatie vertegenwoordigen, zowel op bestuurs- als directieniveau. Grote organisaties hebben meer mogelijkheden om alle competenties in huis te halen waardoor het bicommunautaire statuut voor hen makkelijker te handhaven is, ondanks de vele obstakels en moeilijkheden die eraan gelinkt zijn (waarover later meer).

FINANCIËLE MIDDELEN

De organisaties uit dit onderzoek zijn afhankelijk van minstens één beleidsniveau. Omwille van de diversiteit aan beleidsniveaus en hun regelgeving is de “subsidierace” complex. Op welke manier heeft dit een impact op de werking van culturele organisaties en is het mogelijk om bepaalde constanten aan te duiden, zowel in huidige toepassingen op elk subsidiërend beleidsniveau als in de oplossingen die organisaties vonden? En kunnen we eventueel bepalen welke spelers voordeel halen uit bepaalde structuren?

Eerder gaven we een overzicht van de voornaamste subsidiërende overheden voor de culturele sector. Organisaties moeten jongleren met de verschillende methoden die eigen zijn aan ieder beleidsniveau: kwaliteit en frequentie van contacten, duidelijkheid en uniformiteit van het opgelegde kader, deadlines, een persoonlijke of meer formele aanpak, een globale of versnipperde benadering, inhoudelijke inmenging, prioriteiten, enzovoort. Veel bicommunautaire organisaties vinden het kader voor dossiers onduidelijker en informeler bij de Fédération Wallonie Bruxelles dan aan Vlaamse kant.

—Maar dat is aan het veranderen. Dus er is wel hoop voor de toekomst.

De aanpak van FWB ondersteunt dan wel weer vaker de activiteit van de organisatie in zijn geheel. Over het voorgestelde kader van Cocof kaarten onze bevrageden de strenge en onduidelijke administratieve procedures aan:

—Het is complete chaos. Iedereen heeft de beste bedoelingen. Ze willen ons ondersteunen. Maar het probleem is de manier waarop ze georganiseerd zijn.

We merken dat heel wat organisaties gefrustreerd zijn over Cocof, omdat ze de indruk hebben dat cultuur er niet als een prioriteit wordt beschouwd.

—Het is een interne machine die voor mij een totaal mysterie blijft. [...] Ik heb niet de indruk dat zij zich interesseren voor wat je doet. Ik heb nog nooit een vraag gekregen over de inhoud van het project. Nooit.

Wanneer er een duidelijk kader is, zoals binnen het Kunstendecreet van de VG, blijken de verschillende dossiers minder volgens hun individuele bijzonderheid behandeld te worden. Voor complexere organisaties is het moeilijk om het verplichte format te volgen. Een strikt en gereguleerd kader kan dus ook als negatief worden ervaren.

—Het zijn zeer relevante formulieren voor de meeste mensen die in de culturele sector werken, maar niet voor [transversale] projecten zoals de onze.

— Je moet je geschiedenis ontrafelen, een beknopte versie schrijven van jezelf.

In het algemeen waarderen de organisaties nauwe contacten, zowel op politiek als administratief niveau. We merken dat hoe lokaler de autoriteit, hoe gemakkelijker het is om informele contacten te hebben.

— Het niveau is helemaal anders [tussen VG en VGC]. In Brussel gebeurt het zelden dat je als Nederlandstalige niemand kent bij de VGC. Je hebt dan een heel andere relatie met de subsidiërende instantie. In Vlaanderen is het eerder uitzonderlijk dat je iemand kent bij de VG.

— Op dit moment hebben we vooral veel contact met het gemeentelijk niveau. [...] We werken echt hand in hand met zowel het Kabinet cultuur als de administratie. [...] We communiceren heel veel. [...] We zijn niet echt vragende partij, en zij komen ons niet nog iets vragen: we zijn partners.

Het contact met eenzelfde instantie kan erg verschillen per organisatie. Zo beschreven twee bevraagde organisaties een heel andere relatie met de federale overheid. De ene organisatie heeft direct contact met de bevoegde minister, terwijl de andere enkel formeel contact heeft met het bestuur. Andere voorbeelden zijn de relaties met de Cocof waarbij sommige operatoren een gebrek aan interesse voor hun project merken (zie verder) terwijl anderen hen als een echte partner beschouwen.

De kwaliteit van de contacten is simpelweg afhankelijk van een reeks zeer diverse parameters: het statuut van de organisatie, de verantwoordelijkheid en persoonlijkheid van betrokkenen van beide kanten, de aard van het onderwerp (project, infrastructuur of structurele hulp), de oorsprong van het project, enzovoort. We stellen vast dat hoe minder duidelijk gedefinieerde procedures en kader, hoe meer de frequentie en de kwaliteit van de contacten een rol spelen.

De organisaties moeten ook de prioriteiten van de verschillende "geldschietters" in kaart brengen en hun vraag daaraan aanpassen. Zo zou de FWB veel belang hechten aan socio-culturele aspecten terwijl andere overheden eerder focussen op publiekswerking en de participatiegraad van het publiek.

— We gaan zeker eerst aankloppen bij de FWB als het om een socio-cultureel project gaat. Het is dat soort gevoeligheden die niet per se gebaseerd zijn op iets feitelijks, maar die je via via opvangt.

Tot slot zorgt de veelheid aan in te dienen rapporten en evaluaties (in het bijzonder voor de VG) voor een zware administratieve last, vooral voor de 'eerder kleine' organisaties.

Zoals blijkt uit de resultaten van het onderzoek zijn organisaties erg creatief in hun fondsenwerving om hun basissubsidies "aan te vullen". Ze gaan zowel op zoek in de publieke, niet-culturele als in de privésector.

Zo blijken tewerkstellingsprogramma's – en dan vooral het gewestelijke programma GECO – van cruciaal belang voor een groot aantal organisaties. We merken op dat bij sommige organisaties zelfs sleutelfuncties via het GECO-statuuut gesteund worden, of dat drie vierde van de werknemers dit statuut hebben.

Heel wat organisaties doen elk jaar beroep op subsidies die toegewezen worden in het kader van Image de Bruxelles/Imago van Brussel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Op dit niveau dienen bepaalde organisaties een dossier in aan de Franstalige kant, andere aan de Nederlandstalige kant en de bicommunautaire organisaties aan beide kanten. Volgens hen zijn de banden tussen de Franstalige en Nederlandstalige kabinetten nogal onduidelijk.

— Ze zeggen ons dat het niet nodig is om een dossier in te dienen aan beide kanten, maar als we het niet doen, bespreken ze het niet.

Er bestaat ook steun voor projecten gericht op educatie of sociale cohesie (VGC, Cocof, gemeentelijke overheden, sponsoring).

In bepaalde gevallen is het Gewest eigenaar van een gebouw dat ter beschikking wordt gesteld aan een organisatie en is het ook verantwoordelijk voor de renovatiewerken.

Tot slot merken we op dat – hoewel de Europese subsidies relatief weinig gebruikt worden bij de bevraagde organisaties – heel wat projecten ontstaan zijn dankzij het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) of dat Europese fondsen gebruikt werden om de infrastructuur te verbeteren.

Het is dus duidelijk dat overheidssteun de werking van culturele organisaties bevordert omdat het hen in staat stelt hun basisinkomen aan hun hoofdtaak te besteden.

De organisaties zoeken eveneens creatief naar sponsoring en doen beroep op fondsen en steun van instellingen die niet direct verbonden zijn met de culturele sector. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de strijd tegen armoede.

— Het is vandaag de dag eenvoudiger om “vrienden” te vinden voor een sociaal project of voor een project met kwetsbare groepen dan voor een puur artistiek project.

Zo laten privéfondsen een van de bevroegde ‘eerder grote’ organisaties toe om haar projecten te digitaliseren. Een van de ‘eerder kleine’ organisaties vindt sponsoring daarentegen *tijdsverspilling*. In het algemeen stellen we vast dat hoe groter de organisatie, hoe waarschijnlijker het is dat er op zoek wordt gegaan naar sponsoring.

Giften uit de privésector blijven echter een uitzonderlijke inkomensbron en vertegenwoordigen slechts een klein deel van het budget van een culturele organisatie, net als de eigen inkomsten uit ticketverkoop en zaalverhuur.

— “Zuivere” sponsoring bestaat niet meer, men moet op zoek naar andere vormen van partnerschap.

— Het is moeilijk om sponsors te vinden, het is niet volgens de mentaliteit van de bedrijven.

Wat de financiering betreft kunnen we besluiten dat er een groot gebrek is aan een gecentraliseerd (en up to date) systeem met informatie over de verschillende cultuurbeleidslijnen die gelden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Om te overleven moeten culturele organisaties vindingrijk, flexibel en geduldig zijn.

Een reeks competenties blijkt hiervoor noodzakelijk, zoals de capaciteit om een informeel netwerk op te bouwen, een goede kennis van de subsidiewerking en een zeker gevoel voor diplomatie en strategie. Voor bicommunautaire organisaties komt daar ook nog tweetaligheid bij. Dat vereist een zeker “institutioneel kapitaal” van projectleiders, dat moeilijk toegankelijk is voor de eerder kleine en/of beginnende organisaties die zich, zelfs als ze meertalig werken, vaak slechts tot één instantie richten. Het is duidelijk dat het bicommunautair statuut enkel interessant en haalbaar is voor grote organisaties die de middelen hebben om de nodige kennis en expertise binnen te halen en die beschikken over sterke bestuursorganen die ‘incontournable’ zijn binnen het veld, zowel op financieel als symbolisch vlak.

Deze variatie aan mogelijke bronnen van inkomsten kan verwarrend en ontmoedigend zijn, maar betekent eigenlijk ook dat de sector door niemand en iedereen gecontroleerd wordt. Dat brengt een vrijheid met zich mee. Iedereen en niemand is verantwoordelijk. Heel wat Brusselse culturele organisaties hebben het gevoel dat bepaalde overheden hen ‘loslaten’. Dit gevoel is in het bijzonder aanwezig bij bicommunautaire (gedeelde dus genegeerde verantwoordelijkheid?) en federale organisaties. Wanneer politieke beslissingen een doorslaggevende steun blijken te zijn voor culturele organisaties, zoals het tewerkstellingsprogramma GECO, beseffen de overheden die deze beslissingen namen dit niet altijd.

ARTISTIEK PROJECT

Een volgende reeks vragen peilde naar de mate waarin het artistieke project van een organisatie al dan niet beïnvloed wordt door de institutionele context en door de locatie. Hoe wordt het artistieke project bepaald? In welke mate heeft de subsidiëring een invloed? En welke rol speelt Brussel bij het artistieke programma?

Bijna overal bepaalt de artistieke directie in nauwe samenwerking met haar team de inhoudelijke koers van de organisatie, zonder al te veel inmenging van bestuursleden of subsidiënten. De relatief grote vrijheid wordt erg gewaardeerd. Voorstellen worden aan de Raad van Bestuur voorgelegd, maar weinig ter discussie gesteld. De bestuursleden houden zich op afstand als het over de artistieke invulling gaat.

— Het team beslist over de ontwikkeling van het project, de directie is verantwoordelijk voor de budgettaire beslissingen. De belangrijke beslissingen worden besproken en goedgekeurd door de Raad van Bestuur die uiteraard haar volledige controlebevoegdheid uitoefent.

— Ik heb twee Raden van Bestuur per jaar en we hebben het er uiteindelijk nooit over cultuur gehad.

Diezelfde vrijheid wordt ervaren ten aanzien van subsidiërende overheden of het mecenaat. Het merendeel van de bevroegde organisaties geeft aan dat ze niet in die mate gestuurd worden dat ze bijvoorbeeld hun programma of voorstellingen aanpassen.

— Je hebt een kader maar je moet durven buiten de lijntjes te kleuren.

— Ik heb nooit het gevoel gehad dat de administratie iets anders wou dan wat ik in gedachten had.

— Op 10 jaar zijn er misschien 2 à 3 kleine tentoonstellingen van een vriend van een schepen of de burgemeester. Voor de vrijheid die ik heb is dat een kleine prijs die ik moet betalen.

— Een mecenas kan een project financieren dat wij al gepland hebben. Zij beslissen niet over projecten die wij moeten doen. Het is een kwestie van artistieke ethiek.

En soms wordt het heel stellig geformuleerd:

— Heel veel onderhandelingen zijn politiek, 80% van de tijd is men politiek bezig, maar culturele beslissingen worden nooit opgelegd. Ik heb nog nooit, van niemand, noch op partijgebied, noch op institutioneel gebied, inmenging gehad in het dagelijks bestuur.

Maar uit kleine nuances blijkt toch een vorm van beïnvloeding. Zo geeft iemand aan dat het mecenaat een extra mentale vrijheid oplevert die meer mogelijk maakt op artistiek vlak dan wat de overheden zouden aanvaarden.

— Zonder die bijdrage zou dit niet gelukt zijn. Als het risico om iets op te starten groot is, moet je een bepaald soort mentale vrijheid hebben.

Of men laat zich beïnvloeden door publieke prioriteiten of kaders:

— Het is inmenging wanneer men zegt: “Je moet dit doen.” Als men zegt dat we stand-up moeten doen, antwoord ik “nee, dat is niet wat we plannen”. Anderzijds bekijken we wel de ideeën [van de bevoegde politicus] en hoe we ze kunnen inpassen.

— Minister x is gevoelig voor jongeren, dus als we een evenement hebben dat daar in past, zoeken we haar op en zeggen we: “Dit is wat we doen, bent u bereid om ons te helpen?”

De FWB vermeldt standaard in alle *contrats-programmes* een quotum voor Franstalige artiesten als kwantificeerbare doelstelling. Ook al is dit systeem bedoeld om te garanderen dat er directe steun verleend wordt aan de kunstenaars (van de FWB), toch vertrouwden bijna alle bicommunautaire organisaties die gesubsidieerd worden door de FWB ons toe dat ze het aanvoelen als een zekere argwaan tegenover hun bicommunautaire identiteit en als een soort van ‘inmenging’.

— Als de Vlamingen hetzelfde zouden doen, zouden de Franstaligen luid protesteren: een programmering volgens etnische afkomst!

— [In onze dossiers en verslagen] moeten we meer de nadruk leggen op de herinvestering van het geld in de Franstalige cultuur in Brussel, of de Franstalige cultuur tout court. Op zich is dit geen probleem om ons doel te bereiken, maar het principe vind ik niet fijn.

Maar ook:

— Bij de onderhandelingen was er op een bepaald moment sprake van percentages, maar dat is eruit gehaald. En dat was goed voor iedereen. Er wordt bepaald dat wij alles in het werk stellen om de artiesten van de Gemeenschappen van dit land aan te moedigen.

Enkele organisaties stellen dat het institutionele kader waarin de organisatie werkt wel degelijk een invloed heeft op hun programmatie:

— Het feit dat onze stichting puur gewestelijk is, speelt een belangrijke rol in de programmatie. Het is niet letterlijk gevraagd maar wel impliciet: als we willen dat de stichting werkt, dan moeten we ons in eerste instantie richten op onze belangrijkste stakeholders: Brusselse professionals, architecten, studenten,...

Los van de al dan niet rechtstreekse beïnvloeding is er ook nog de omzetting van het inhoudelijke project in ‘dossiertaal’. Veranderen organisaties hun artistiek project om het in een dossier ‘te doen passen’? Uit de interviews blijkt dat er wel rekening wordt gehouden met bepaalde voorwaarden of accenten die overheden opleggen maar dat dit de artistieke vrijheid niet echt in de weg staat.

— Natuurlijk pas je je dossier een beetje aan de krachtlijnen van het beleid aan. Je legt in je missie de nadruk op bepaalde dingen, maar je vindt niets uit.

— Ten opzichte van Vlaanderen vind ik het een meerwaarde dat wij in de grootstad andere mogelijkheden hebben op vlak van podium of het oppakken van tendensen. [...] Naar de VGC toe denk ik onmiddellijk: ik moet mij plaatsen binnen de Brusselse podia. Daar hebben wij een logische, verworven plek. Die stem ik ook altijd af op de andere podia in Brussel.

Sommige Nederlandstalige unicommunautaire organisaties geven aan dat er extra aandacht moet zijn voor de uitstraling in Vlaanderen.

— En de aandacht naar Vlaanderen toe, daar proberen we wel meer op te letten omdat dat toch zo belangrijk is in het Kunstendecreet. Niet dat we het anders niet zouden doen, maar het is toch een extra aandachtspunt. [...] We gaan dat in verslagen extra benadrukken omdat we weten dat dit voor hen belangrijk is.

Specifiek voor Brussel is de variatie aan overheden die op artistiek vlak zowel kansen als beperkingen creëert. Daartegenover staat dat veel organisaties vinden dat deze situatie vrijheid creëert.

— In Brussel is het aantal overheden een voordeel want ze heffen elkaar op, wat ons een ongelooflijke [artistieke] vrijheid geeft.

— Als op een dag XX maar door één entiteit ondersteund wordt, zou dat alles veranderen: het zou de overheid te veel 'vat' geven op onze identiteit. Nu geeft het ons toch autonomie.

Maar die vrijheid is heel fragiel en het is niet altijd evident om zich daarin een plaats toe te eigenen. Het lijkt soms moeilijk om binnen deze context heel ambitieuze projecten op te zetten, of om zich als culturele speler volledig gesteund te voelen door de overheden.

— Het institutionele probleem maakt dat er geen [artistieke] visie of ambitie is. [...] Onze handelingsvrijheid is onze rijkdom, we kunnen heel veel dingen doen, maar ze is heel kwetsbaar.

— Je behoudt inderdaad je totale vrijheid. [...] Maar het nadeel is dat je niet in een hokje past waardoor de institutionele blik er altijd is. Nu ja, altijd... voor een stuk toch.

Het is duidelijk dat organisaties het belangrijk vinden zelf de artistieke lijnen te kunnen bepalen met een zo beperkt mogelijke inmenging van een overheid (of Raad van Bestuur). Tegelijk wordt die vrijheid wel - bewust of onbewust - beperkt door institutionele kaders en de maatschappelijke realiteit waarbinnen een project zich ontwikkelt. In vergelijking met andere steden lijkt Brussel wel een 'vrij' gebied. In realiteit heffen overheden en regelgevingen elkaar als het ware op. Dit wordt vooral positief geëvalueerd door de meeste organisaties, maar ze zien ook de nadelen: het blijft een fragiele positie, een 'vrijheid in de marge' die het bedenken en realiseren van grote, ambitieuze projecten moeilijk maakt.

PUBLIEKSWERKING

In een derde deel van de interviews gingen we dieper in op de publiekswerking van de organisaties. Er werd gepolst naar de manier waarop organisaties omgaan met de Brusselse maatschappelijke realiteit en in hoeverre hun publiek die weerspiegelt. Daarnaast werd er gepeild naar de invloed van de beleidskaders op hun publiekswerking en communicatie en hoe ze in deze context omgaan met taal. Dat laatste aspect kwam uitgebreid aan bod en wordt in een apart hoofdstuk behandeld.

De interviews toonden aan dat er een grote variatie is met betrekking tot de positie van het luik publiekswerking in de verschillende huizen: sommige organisaties denken eerst aan het beoogde publiek en pas daarna aan de creatie of programmering. Anderen zien het artistieke werk als hun hoofdtaak en zetten nadien de zoektocht naar een publiek in.

— Wij hebben geen dienst publiekswerking, maar onze programmatie is an sich al 'publiekswerking'. Wij doen aan publieksgerichte creatie, we kijken eerst wie ons publiek is en bieden dan iets aan.

Weinig organisaties bouwden een echt departement 'publiekswerking' uit, vooral door tijds-, personeels- en geldgebrek.

Het valt op dat niemand beschikt over exacte objectieve publiekscijfers en dat informatie over het soort publiek dat men bereikt gebaseerd is op een (intuïtief) aanvoelen.

— Ik denk dat ons grootste probleem is dat we geen duidelijk beeld hebben van wie ons publiek is.

— We hebben geen duidelijk zicht op de publiekssamenstelling, wel een aanvoelen dat het allemaal 'liefhebbers' van de voor ons relevante disciplines zijn. Het is een trouw en toegankelijk publiek. [...] Het is een expliciete doelstelling om een groter en diverser publiek te bereiken in de toekomst.

Ondanks het gebrek aan objectieve gegevens zijn sommige organisaties wel heel positief over de diversiteit van hun publiek. Andere beseffen dan weer dat er best nog wat werk aan de winkel is.

— Ik ben trots om te zeggen dat ons publiek divers is, zowel qua leeftijd als etnische of socio-economische achtergrond. Dat is heel aangenaam om te zien.

— We mogen hier niet bescheiden zijn. Ik denk dat we een uitzonderlijke mengeling hebben van verscheiden publieken.

—XX zou de afspiegeling van de Brusselse samenleving moeten zijn maar dat is het in de realiteit niet.

—Er zijn nog te veel Brusselaars die ons niet kennen.

—Ik geloof niet dat ik op een dag een zaal zal hebben met een klassiek concert waar 30% Maghrebijnen, 20% Turken, 20% Vlamingen en 10% Eurocraten zal zitten. Wat ik wel geloof is dat dit stilaan ook hun huis zal zijn. En deze essentiële taak vraagt nog heel veel werk.

—We willen een zo breed mogelijk publiek bereiken. [...] De zalen moeten niet per se elke dag vol zitten, maar de frequentatiecijfers moeten wel significant zijn per doelgroep.

Of een organisatie nu al een divers publiek bereikt of niet, allen definiëren de opdracht van publiekswerking op dezelfde manier: het gaat over het aanspreken van een zo breed mogelijk publiek, eerder dan het eenvoudigweg vergroten van een publiek. Men wil dus een ander publiek bereiken dan zij die automatisch de weg vinden naar de huizen, onder meer door samenwerkingen aan te gaan met jeugdorganisaties, scholen, enzovoort. Tijd investeren in de uitbouw van duurzame langetermijnrelaties is daarvoor essentieel.

—Publiekswerking moet het programma ontsluiten naar een zo breed mogelijk publiek, maar op een duurzame manier.

—Samenwerken met jeugdorganisaties is soms zaadjes planten. We hopen dat er iets uitkomt, maar het duurt soms lang.

Terwijl de verschillende subsidiegevers de organisaties in hokjes opdelen, geeft men aan dat er geen schotten geplaatst worden tussen het publiek en dat er gezocht wordt naar manieren om over (taal)grenzen heen een diverse groep te bereiken. Er zijn tal van samenwerkingen waarbij het netwerk gelinkt is aan de taal van de organisatie of de publiekswerker. Dat is zeker zo bij het onderwijs, maar ook bij jeugd- en welzijnsorganisaties.

—Het netwerk is vooral Franstalig, ook door het feit dat de publiekswerker Franstalig is en er meer Franstaligen in de buurt zijn.

—We werken wel met organisaties samen, maar die zijn allemaal Nederlandstalig. Ik moet wel zeggen dat ons netwerk heel Nederlandstalig is.

Het beleid oefent niet alleen invloed uit op de taalrol van de publiekswerker maar ook op de uitbouw van het netwerk. Dat zien we bij de samenwerking met scholen. Soms voelt de samenwerking met Franstalige partners moeilijker. Ook botste een grote bicommunautaire organisatie bij het schrijven van een subsidiedossier op de vraag 'wat de uitstraling is voor Vlaanderen'.

—De scholenwerking is voor Nederlandstalige scholen, dat staat ook zo in onze convenant.

—Het netwerk van jongerenorganisaties en organisaties voor kwetsbare groepen is gemengd. Een vereiste is dat het voor alle publieken is.

Eén organisatie merkt op dat een (Frans- of Nederlandstalig) netwerk minder te maken heeft met de taal van de organisatie dan met de manier van werken en de mentaliteit. Het al dan niet slagen van samenwerkingen hangt dus zowel af van taal, werkcultuur en mentaliteit van de partners.

—Er is echt wel een mentaliteitsverschil [tussen Nederlands- en Franstalige organisaties]. Zo gaan we nu met de twee inhoudelijke ploegen [van beide partners] samenzitten. We moeten als bureaus ook inhoudelijk kunnen samenwerken. Maar je voelt wel, je zit toch wel met een mentaliteitsverschil dat je echt niet mag onderschatten.

We kunnen besluiten dat, ondanks de verschillen tussen de positie en het belang van een publiekswerking binnen een organisatie, iedereen wel een 'cultureel en maatschappelijk divers' publiek wil bereiken. Toch is deze doelstelling niet gebaseerd op objectieve cijfers maar op intuïtief aanvoelen. Om dat doel te verwezenlijken doet men vooral beroep op samenwerkingen dankzij een netwerk van partners uit andere sectoren. De relatie tot een beleidskader en de daaraan gekoppelde taalrol speelt een rol, maar is duidelijk minder belangrijk dan de samenstelling van de bestuursorganen / het bestuur.

*— PUBLIEKSWERKING
MOET HET PROGRAMMA
ONTSLUITEN NAAR
EEN ZO BREED MOGELIJK
PUBLIEK, MAAR
OP EEN DUURZAME
MANIER.*

*— LA MÉDIATION
CULTURELLE DOIT
RENDRE LE PROGRAMME
ACCESSIBLE AU PUBLIC
LE PLUS LARGE POSSIBLE,
MAIS DE MANIÈRE
DURABLE.*

PUBLIEKSCOMMUNICATIE EN TAAL

Het taalbeleid van een organisatie was geen apart hoofdstuk in onze vragenlijst, maar het thema kwam wel erg veel ter sprake waardoor we er toch een apart hoofdstuk aan wijden. Alles wat taal en interne communicatie, personeelsbeleid en de relatie tot de overheid betreft, wordt besproken in de relevante hoofdstukken. Hier gaan we specifiek in op de vraag hoe organisaties omgaan met het taalvraagstuk in hun publiekscommunicatie.

In welke taal wordt er gecommuniceerd en wat is de invloed van beleidskaders op die keuze?

Er is een verschil tussen principe en praktijk: iedereen wil graag meertalig werken om een zo breed mogelijk publiek te bereiken en te beantwoorden aan de Brusselse realiteit. Maar er zijn verschillende zaken die meertaligheid belemmeren, zoals een gebrek aan tijd, middelen en mensen, en soms ook het beleid zelf.

Het merendeel van de organisaties – ook de unicommunautaire – gebruiken in hun communicatie beide landstalen (Nederlands en Frans) en vaak ook Engels. Andere talen (Duits, Arabisch, Spaans,...) worden sporadisch gebruikt bij specifieke projecten. De reden hiervoor is duidelijk: gebrek aan tijd en middelen.

— De audiogids is bijvoorbeeld in het Frans, Nederlands en Engels. Het zou fantastisch zijn om deze nog in een paar andere talen te hebben, maar daar hebben we het budget niet voor.

— Is het financiële een rem voor meer vertalingen? Onrechtstreeks wel. Meer mensen is meer tijd. En het is vooral de tijd die ontbreekt om het vertaald te krijgen. We hebben de knowhow wel, dat is geen probleem, het is echt tijd.

— We gebruiken zoveel mogelijk het Frans, Nederlands en Engels in drukwerk. Maar bij gebrek aan middelen voor vertalingen doen we het vaak niet, vooral op de website, bijvoorbeeld.

— We communiceren in het Frans en Nederlands en proberen nu toch ook meer en meer Engels ook. Ik heb nu het geluk dat het nieuwe diensthoofd Communicatie haar man een Amerikaan is, dat is fantastisch. [...] Onze vertaaldienst, dat zijn twee halftijdse die oorspronkelijk aangeworven zijn voor andere verantwoordelijkheden.

PUBLIEKSCOMMUNICATIE EN TAAL

— We communiceren altijd in het Frans en Nederlands en soms ook in andere talen indien mogelijk. Toen we met de eerste Spaanse migranten werkten, hebben we in het Spaans gecommuniceerd. We hebben ook in het Arabisch gecommuniceerd voor een ander project.

— Het zou vanzelfsprekend zijn om ook Berbers of Arabisch te gebruiken, maar daar is politiek geen draagvlak voor.

Taalgebruik in publiekscommunicatie is ook een 'politieke kwestie': bicommunautaire organisaties moeten tweetalig werken en een evenwicht bewaren.

— Het is logisch: we zijn bicommunautair en dan moet je communicatie in de twee talen voeren.

Bij de unicommunautaire organisaties neemt de 'taal van het dossier' vaak de overhand in de publiekscommunicatie, of er wordt op zijn minst rekening gehouden met de volgorde van de talen.

— Communicatie gebeurt altijd eerst in het Nederlands en dan in het Frans, en dat omwille van de Nederlandstalige subsidiënten. Dat zouden we nooit doen moesten we een Brusselse, eerder meertalige subsidie krijgen.

Eén organisatie geeft eerlijk toe dat zij slechts in één taal communiceert (heel sporadisch in andere talen) en legt uit dat - volgens hen - meertaligheid voor bepaalde overheden moeilijker ligt dan voor andere. De organisatie ziet het als een vorm van zelfcensuur.

— [Sommige beleidsniveaus zijn hier heel gevoelig voor.] Ik weet niet hoe ze politiek zouden reageren als ons volledige programma tweetalig zou zijn. Ik weet het niet, en tegelijkertijd zouden we kunnen beslissen om het te doen. [...] Misschien heb ik niet voldoende elementen om objectief te zijn over wat ik zeg. Er zijn heel wat gevoelens die ervoor zorgen dat je op een bepaald moment een idee hebt van wat de dingen zijn. [...] Maar misschien zouden we hen echt moeten vragen: "Zou het een probleem zijn als we alles in het Nederlands doen?"

De volgorde van de gebruikte talen in schriftelijke communicatie wordt bij de meeste bicommunautaire organisaties mooi afgewisseld, "conform de federale wetgeving". Bovendien is er bij één grote bicommunautaire organisatie ook een voorwoord in het Duits omdat die ook een kleine toelage van de Duitse gemeenschap ontvangt.

Bij mondelinge communicatie wordt er meer pragmatisch gehandeld. Men communiceert dan meestal in de taal die het best lukt. Bij 'begeleidende evenementen' zoals debatten of voor- of nagesprekken met artiesten ligt het soms moeilijk om de taal te bepalen want die heeft met veel parameters te maken: wat verwacht een overheid en is er überhaupt voldoende publiek voor deze of een andere taal?

— In de directe communicatie met partners en een beetje in alles wat we doen, gebruiken we de talen die toelaten dat we elkaar begrijpen en met elkaar kunnen spreken, dus dat gaat in alle richtingen. Het is extreem pragmatisch.

— We hebben veel problemen met begeleidende programmatie: welke taal kiezen we? Vroeger deden we één event in het Nederlands, twee in het Frans en één in het Engels. Nu is er voor Nederlands niet genoeg publiek. En als je het in het Engels doet, komen er te weinig Francofonen. Het is heel moeilijk. De bemiddeling is het meest problematisch.

Taal is een bepalend element voor veel organisaties, maar velen gaan er op een erg proactieve manier mee om. De bicommunautaire organisaties zijn erg waakzaam voor het evenwicht tussen Frans/Nederlands/Engels. Daarnaast gebruiken unicommunautaire organisaties soms ook wel meerdere talen maar er is vooral aandacht voor de taal van hun subsidiërende overheid.

Het hele taalbeleid kost dus veel energie, niet in het minst omwille van de vertaalproblematiek. Het vergt heel wat moeite (en geld) om alle communicatie in de verschillende talen te doen (zoals drietalige brochures). Bovendien is er nergens een specifiek kader of budget voor de vertalingen, wat zijn weerslag heeft op de algemene en vaak ook artistieke budgetten. Men dient in Brussel dus wel wat offers te brengen om de verschillende doelgroepen te kunnen bereiken.

Het is tenslotte opvallend hoeveel aandacht wordt besteed aan het 'taalverhaal'. Tijdens de interviews werd hier heel lang over gesproken. Het is als het ware een obsessie maar legt ook een realiteit bloot. Er is nog een lange weg te gaan naar een complexloze, meertalige maatschappij.

PERSONEELSBELEID

Dit onderzoek geeft de diversiteit in grootte van culturele organisaties weer van kleine organisaties zonder werknemers tot grote organisaties met meer dan 400 werknemers. We hebben ervoor gekozen om alle organisaties die meer dan 10 personen tewerkstellen 'eerder grote' organisaties te noemen (zie tabel bij Methodologie).

We peilden in de interviews naar de samenstelling van het personeelsbestand en in hoeverre de Brusselse realiteit hierin weerspiegeld werd. Maar ook naar specifieke ondersteuning vanuit het beleid en wederom hoe wordt omgegaan met taal.

De eerste vaststelling is duidelijk: de organisaties – of ze nu 'eerder klein' of 'eerder groot' zijn – hebben te weinig middelen om voldoende personeel aan te werven.

— We zijn met vijftien, maar eigenlijk zouden we met vijftientig moeten zijn. [...] Er is een enorme investering [van de overheid] op die plaatsen; miljoenen euros voor nikkelrenovaties. Maar voor personeel is het heel moeilijk.

Bij één van de zeer grote 'andere' organisaties staat één persoon aan het hoofd van 325 werknemers, doen de werknemers regelmatig overuren en komen externen vaak een handje helpen.

— Dit kan simpelweg zo niet verder. We doen natuurlijk ons best. En zolang dat werkt, verandert er niets. Niets gezien, niets geweten. 'Oh, ze trekken hun plan, het is niet nodig om hen te helpen.' Maar door lang aan de elastiek te trekken, breekt ze uiteindelijk.

Organisaties doen bijgevolg heel veel beroep op vrijwilligers en stagiairs om de werkdruk alsnog op te vangen. Dat is echter geen stabiele of ethische oplossing.

— Dat vrijwilligers het onthaal doen, heeft goede en minder goede kanten. Het onthaal is het eerste contact dat de bezoeker heeft met de plek.

Overheidssteun voor tewerkstelling is voor de sector duidelijk van cruciaal belang, of het nu gaat over GECO's, de Sociale Maribel, Artikel 60, het kunstenaarsstatuut of de rsz-korting voor kunstenaars e.a.

— De subsidies voor tewerkstelling zijn meer dan de helft van ons totaalbudget van onze vzw. Als de GECO's wegvallen, dan is het gedaan.

Een tweede vaststelling is dat een meerderheid van de werknemers van de culturele organisaties afkomstig is uit Brussel, ongeacht de omvang of reikwijdte van de organisatie. Zo is bijvoorbeeld meer dan de helft van de 400 werknemers van de grootste organisatie afkomstig uit Brussel. Van één 'eerder grote' bicommunautaire organisatie wonen zelfs alle werknemers in de hoofdstad. Dit is vrij uniek voor de culturele sector en heeft waarschijnlijk een directe impact op de relatie van het personeel tot de Brusselse realiteit.

De teams van de organisaties weerspiegelen echter nog niet altijd de Brusselse diversiteit.

— We nemen mensen aan waarvan het profiel beantwoordt aan onze noden. Iedereen met de vereiste capaciteiten maakt een kans. Maar het is zeker zo dat we niet kunnen zeggen dat dit de culturele diversiteit van de Brusselse samenleving weerspiegelt.

Ook de taalvereisten spelen hier opnieuw een belangrijke rol.

In het algemeen zien we drie types van positionering ten aanzien van het belang van de taalrol van een werknemer.

→ Ten eerste zijn er organisaties voor wie de taal van een persoon een beslissende factor is bij de aanwerving omdat het politiek niveau een taalevenwicht eist. Dat zijn vooral federale organisaties die een zekere neutraliteit moeten respecteren.

→ Ten tweede zijn er organisaties die belang hechten aan de taalrol van een persoon omwille van het 'interne evenwicht' zonder dat dit opgelegd wordt door de politiek. Dit is het geval voor de meeste bicommunautaire organisaties die bij de aanwervingsprocedures een zeker evenwicht zoeken tussen Nederlands- en Franstaligen omwille van coherentie en efficiëntie en om de kloof te dichten tussen publiek, partners en de verschillende kanalen. Het principe 'ieder spreekt zijn eigen taal' is hier gebruikelijk en is een pragmatische oplossing voor een vlotte communicatie. Intern wordt een passieve kennis van de taal van de andere gemeenschap vaak voldoende geacht.

— Ik denk dat we één of twee Franstaligen missen om volledig in evenwicht te zijn. Maar dat heeft een voorgeschiedenis: vier Nederlandstaligen, die al aangenomen waren, vervullen ook taken voor de Franstalige vzw.

De unicommunautaire organisaties voelen de druk om ervoor te zorgen dat de werknemers de 'taal van het dossier' van de belangrijkste subsidiërende autoriteit beheersen. Dat maakt de rekrutering soms ingewikkelder, vooral wanneer men vrijwilligers wil aannemen voor wie men aanvankelijk minder kieskeurig was over taal. Een bijkomend probleem is dat de taalrol en de beheersing van de taal parameters zijn die de diversiteit van het team verhinderen.

— Op dit moment zijn we een blank en Belgisch team, maar dat is niet altijd zo geweest. Of je Nederlands kunt spreken of niet vormt op dat vlak een echt obstakel.

→ Tot slot zijn er organisaties die minder belang hechten aan de taalrol van het personeel.

— We hebben nog nooit een conflict gehad over taalbarrières. Dat is nog nooit een probleem geweest. Alles wat hiphop is, kan gemakkelijk gemengd worden.

Eén Franstalige organisatie hanteert net de omgekeerde strategie en heeft een Nederlandstalig persoon aangeworven, net om die specifieke identiteit te bevestigen.

— Ze weten ervan, daar [als Nederlandstalige in een unicommunautaire Franstalige organisatie], maar uiteindelijk heeft dat er in al die jaren nooit echt gespeeld [bij de FWB]. [...] Voor ons is dat een rijkdom. [...] We zeggen het, we schrijven het, we verdedigen het. [...] [Over de NL/FR-situatie in Brussel:] Wanneer je van buiten komt en je die complexiteit niet kent, is het een beetje raar. Het is een probleem dat ontstaat, omdat we erover spreken en het problematiseren.

Uit de verzamelde reacties blijkt dat men een zekere druk ervaart met betrekking tot de kennis van de taal (of talen) die gebruikt worden. De beheersing van de taal is steeds belangrijker – en dus een criterium bij aanwerving – naarmate men hoger klimt in het organigram van de organisatie. Voor de hogere functies is de beheersing van de taal dus een vereiste. Dat is vooral zo bij communicatiefuncties of wanneer de werknemer een verantwoordelijke functie heeft en in contact staat met het publiek. Voor vrijwilligers is talenkennis voor geen enkele organisatie een beslissend criterium.

— De laatste 10 jaar hebben we niemand meer aangenomen die niet actief tweetalig is om in contact te staan met het publiek.

— Er zijn vrijwilligers die ik een vaste job zou willen aanbieden, maar die na al die jaren nog geen woord Nederlands spreken. [...] Voor ons is het noodzakelijk dat iedereen Nederlands begrijpt. De vrijwilligers niet, de werknemers wel.

Op het niveau van directie en Raad van Bestuur is taal wel cruciaal en wordt het echt een strategische kwestie voor de politieke of financiële realiteit. (zie vorige hoofdstukken)

We stellen nogmaals vast dat het taalaspect prominent aanwezig is in de relatie met de overheid en de Brusselse realiteit. Hoewel subsidiegevers geen formele taaleisen opleggen voor het personeel – op enkele uitzonderingen na – houden organisaties er toch rekening mee. Om aan te sluiten bij een bepaald institutioneel netwerk is het belangrijk om personen met een bepaalde taalrol in huis te hebben of om een taalevenwicht na te streven.

In een laatste reeks vragen peilden we naar verschillende facetten van de infrastructuur, zowel de kantoorruimte als de eventuele ontvangstruimte voor publiek. Wie (welke overheidsinstantie?) beheert het gebouw en welke eventuele moeilijkheden zijn er?

Door tijdgebrek tijdens de interviews werd hier minder diep op ingegaan. Het is dan ook moeilijk om conclusies te trekken, maar we proberen toch enkele bijzonderheden op te sommen.

De situatie verschilt enorm per organisatie. Dat gaat van ruimten die de subsidiërende instantie (federale overheid, het Gewest, VGC, gemeente) ter beschikking stelt, over tot kantoren in omgebouwde particuliere woningen, tot gehuurde kantoorruimte in de private sector. Voor alle organisaties, ongeacht hun omvang en zelfs wanneer ze beschouwd worden als "eigenaar" van het gebouw, vormt de infrastructuur al jaren een reëel probleem.

Veel organisaties bevinden zich in een precarie situatie en wensen niets liever dan een duurzame oplossing. De publieke sector lijkt in het algemeen makkelijker projecten te ondersteunen. Dat zorgt voor een minder groot risico dan investeren in bakstenen of personeel, en dus de facto in een langetermijnproject. Op de privémarkt is de prijs eigenlijk de drempel die het moeilijk maakt om op lange termijn samen te werken.

— We zitten hier nu in een gebouw van een openbare instelling, wat wil zeggen dat we geen commerciële huur betalen. Het is echt goedkoop. Maar de onderhandelingen hebben drie jaar geduurd. Het was echt lastig. Twee personen van het team hebben echt gevochten [om dit gerealiseerd te krijgen].

Verschillende organisaties kampen met renovatie- en/of onderhoudproblemen, zowel wanneer ze afhankelijk zijn van de privésector als van de overheid.

— Het onderhoud aan dit soort ruïnes, stookkosten, herstelling,... is gigantisch en dat moeten wij mee financieren met artistiek budget.

— Heel wat is in erbarmelijke staat, tot op het punt dat de restaurateurs zich afvragen of het nog wel de moeite waard is om iets [een kunstwerk of erfgoedstuk] te restaureren om het nadien in een reserve te moeten plaatsen die niet voldoet aan de internationale ICOM-normen. Ja, het is erg als je die vragen moet stellen.

20. We kunnen stellen dat een organisatie 'eigenaar' is van het gebouw in het geval dit gebouw eigendom is van de overheid die de organisatie subsidieert.

Tijdens een renovatie kunnen bepaalde keuzes en verplichtingen bepalend zijn voor het onthaal van het publiek of voor de werking van de organisatie (bijvoorbeeld verbouwingen die beperkt worden door de Commissie voor Monumenten en Landschappen, enz.). Een van de bevroagde organisaties vertelde ons dat de nogal indrukwekkende renovatie van hun gebouw werd uitgevoerd zonder eerst aan het publiek te denken en dus helemaal niet de geest van de organisatie weergaf.

— Het feit dat we in zo'n groot gebouw zitten, dat bepaalt veel.
De mensen denken dat we heel rijk zijn. Of ze denken dat het niet voor hen is.

In het algemeen stellen we vast dat weinig overheidsinstanties vandaag kunnen investeren in gebouwen door gebrek aan financiële middelen. Sommige bicommunautaire organisaties interpreteren die terughoudendheid van de Gemeenschappen om hen te ondersteunen bij de aankoop of renovatie van een gebouw als een teken van desinteresse voor hun project. Ze leiden eruit af dat de Gemeenschappen hen wantrouwen omdat ze zich niet helemaal kunnen identificeren met hun (bicommunautaire) werking. Geen van de twee Gemeenschappen voelt zich verantwoordelijk voor een gedeeld project – of zo interpreteren de organisaties het toch.

— Hier trekt er zich niemand iets van aan, en er zal zich ook niemand iets van aantrekken. We zullen nooit werkingssubsidies [voor ons gebouw] krijgen. Terwijl als je kijkt naar de AB, Beurs, Kaai, KVS,... zij hebben infrastructuursubsidies om 'u' tegen te zeggen.

In tegenstelling tot de algemene tendens lijken het gemeentelijke niveau en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, vaak via Europese Fondsen zoals EFRO, een cruciale rol te spelen door gebouwen ter beschikking te stellen aan (eerder grote) Brusselse culturele organisaties, ook bicommunautaire, en door hen toch een zekere vrijheid te geven.

— [Deze vrijheid] is ongelooflijk, ik had het niet verwacht. [...] Je zou kunnen vrezen voor deze steun van het Gewest [...], dat er een zeer sterke oriëntatie of instrumentalisering van het project zou zijn, maar dat is helemaal niet het geval. Echt niet.

EN GEGEN? MONUMENTEN?

Laten we overgaan tot de belangrijkste conclusies van dit onderzoek. Om het debat te voeden geven we ook enkele concrete aanbevelingen mee. Deze conclusies en aanbevelingen zijn zeker niet volledig, maar we hopen dat de lezers van dit werk zo beter gewapend zijn om de uitdagingen aan te gaan waarmee de culturele sector in Brussel geconfronteerd wordt.

— Dit kan simpelweg zo niet
verder. We doen natuurlijk
ons best. En zolang dat
werkt, verandert er niets.
Niets gezien, niets geweten.
'Oh, ze trekken hun plan,
het is niet nodig om hen te
helpen.' Maar door lang aan
de elastiek te trekken, breekt
ze uiteindelijk.

— On ne peut tout
simplement pas continuer
comme cela. On fait bien
sûr de notre mieux. Et tant
que ça fonctionne, ça passe,
ni vu ni connu. « Oh, ils se
débrouillent, pas besoin de
les aider ». Mais à force
de tirer sur l'élastique...
il se casse.

1. Kennisdeling en kruisbestuiving

Terwijl de institutionele organisatie van cultuur in Brussel een bevoegdheid is van de Gemeenschappen, is de maatschappelijke realiteit waarin de culturele organisaties zich bevinden veel complexer dan de som van de Nederlands- en Franstalige werking. Het is een lappendeken van honderden cultuurgemeenschappen, talen en sociale en economische situaties.

De culturele sector opereert temidden van dit alles en moet strategieën ontwikkelen om hiermee om te gaan. Veel organisaties slagen hier wonderwel in. Ieder doet dit vanuit zijn eigen referentiekader. Dat zorgt echter ook voor heel wat gemiste kansen omdat het veel vergt van een organisatie (of persoon) om op de hoogte te zijn van alle mogelijkheden, ook diegene die op het eerste zicht buiten het eigen referentiekader liggen. Het zou goed zijn om kennisdeling te bevorderen, niet om tot één unieke oplossing te komen maar om meer afstemming na te streven.

Hoe kan men in onze diverse en interculturele samenleving het delen van kennis bevorderen? En in het bijzonder tussen de twee grootste geïnstitutionaliseerde taalgemeenschappen van het land?
Hoe kan men een zo noodzakelijke “poreusheid” bevorderen?

De raden van bestuur en andere beslissingsorganen diversifiëren: niet alleen samenstellen in functie van de complementariteit van vaardigheden (management of andere), maar ook op basis van een verscheidenheid aan profielen waarbij de nadruk gelegd wordt op het verband met de Brusselse context in plaats van met de belangrijkste subsidiërende instanties.

De culturele netwerken versterken: Binnen Brussel spelen de culturele netwerken (RAB/BKO, de Brusselse Museumraad, la Concertation – Action Culturelle Bruxelloise²¹) een belangrijke rol in het faciliteren van kennisdeling. Het is belangrijk dat het ledenaantal van deze organisaties blijft groeien. Specifiek voor de culturele netwerken RAB en BKO kan een reële fusie van deze twee organisaties de kennisdeling nog meer versterken. Samenwerking en uitwisseling wordt dan als het ware natuurlijk.

Informatie centraliseren: De verschillende overheden in Brussel zouden een manier moeten vinden om de informatie over beschikbare subsidies met betrekking tot cultuur op het grondgebied van het Gewest te centraliseren, te actualiseren en toegankelijker te maken.

21. www.laconcertation-asbl.org,
www.brusselsmuseums.be

2. Ondersteuning van meertaligheid

Cultuurbeleidsonderzoek stimuleren (academisch en ander): Onderzoek over cultuurbeleid moet aangemoedigd worden met extra aandacht voor meertalig onderzoek (in het Nederlands, Frans en andere talen) en het opstarten van learning communities. Er moet eveneens nagedacht worden over de ontwikkeling van een kenniscentrum op Brussels niveau waar alle onderzoeken wordt samengebracht en gedeeld. Dat kan in samenwerking met bijvoorbeeld het Brussels Studies Institute of andere kenniscentra. Daarnaast is het ook relevant om studies te publiceren over de geschiedenis, de ontwikkeling, de dynamiek en de specificiteiten van de Brusselse culturele sector in het algemeen.

In Brussel wordt meertaligheid meer en meer de norm²². Meer nog dan een uitdaging is dit een ongelooflijke troef voor de toekomst van Brussel als hoofdstad van Europa. In de culturele sector worden organisaties geconfronteerd met een taalkundige verscheidenheid bij hun werknemers en publiek. Vooral de kosten voor de vertaling van interne en externe communicatie zorgen voor problemen. Indien organisaties meer tijd en middelen hadden, zouden ze meer investeren in de uitbreiding van hun taaldomein en daarmee ook een deel van het diversiteitsprobleem aanpakken. Ze zouden ook kunnen bijdragen aan het ontstaan van een complexloze meertaligheid die niet gebonden is aan een dwingend kader maar zich op een natuurlijke manier ontwikkelt.

Hoe kan meertaligheid in de interne en externe communicatie van culturele operatoren (en dus ook in de producties) gestimuleerd worden?

Organisaties aanzetten om een taalbeleid te ontwikkelen dat integraal deel uitmaakt van hun visie en ambitie. Meertalig werken zou verder moeten gaan dan louter communicatieve doeleinden maar reflecteert ook de manier waarop een organisatie zich binnen een maatschappelijk complex veld positioneert.

De overheid zou de vertaalinspanningen moeten erkennen en steunen. Dit kan op vele verschillende manieren:
→ Ondersteunen en aanbieden van taallessen voor personeel van culturele huizen
→ Subsidies voor vertalingen naar andere talen (niet alleen naar de taal van de subsidiërende gemeenschap)
→ Oprichting van vertaalfonds of vertaalbureau waarop culturele operatoren beroep kunnen doen (dit kan de rol van het Gewest zijn, maar de andere overheden moeten ook betrokken worden bij de reflectie en de financiering)

22. <https://www.bribrussel.be/node/10395>

3. Eigen publiek beter kennen en diversifiëren

We stellen vast dat geen enkele organisatie uit het onderzoek een duidelijke, objectieve kennis heeft van haar publiek. Alle informatie hierover is eerder intuïtief. Men stelt als doel om het publiek uit te breiden op vlak van diversiteit, maar elke actie in deze richting is onduidelijk want niemand kan definiëren wie dat "andere publiek" is. Weinig organisaties hebben een afdeling voor culturele bemiddeling, vermoedelijk door een gebrek aan tijd, personeel of middelen.

Hoe culturele huizen stimuleren om een publieksbeleid te ontwikkelen dat rekening houdt met de Brusselse context?

Stimuleren van diverse samenstelling van het bestuur en personeel. (zie ook de eerste aanbeveling over kennisdeling)

Rekening houden met meertaligheid: alle hierboven geformuleerde voorstellen zijn hier van toepassing. Er moet worden nagedacht over een coproductiebudget waarbij Nederlandstalige overheden een Franstalige organisatie ondersteunen en coachen bij het bereiken van een Nederlandstalig publiek, en vice versa.

Overheden en universiteiten stimuleren om een diepgaand publieksonderzoek te ontwikkelen. Indien organisaties een beter zicht hebben op hun publieksbereik en -samenstelling kunnen ze hun werking verbeteren om andere groepen te bereiken. In samenwerking met bijvoorbeeld de universiteiten kan er worden gewerkt aan een toolkit met informatie over de manier waarop een organisatie een publieksonderzoek kan voeren (standaard vragenlijst, methodologie, analysekader, enzovoort).

De overheden stimuleren om meer te investeren in publieksbemiddeling. Het Gewest kan hierin een specifieke rol opnemen als aanvulling op de financiering van de Gemeenschappen:
→ regionale financiering ter ondersteuning van de werkgelegenheid in culturele bemiddeling
→ regionale steun voor opleidingen in culturele bemiddeling
→ regionaal programma ter ondersteuning van culturele bemiddeling in scholen

4. Erkenning door overheden van 'Brussels' statuut

Zelfs al zijn organisaties gelinkt aan één van de twee Gemeenschappen, doordat ze in Brussel en met een Brussels publiek werken moeten ze anders te werk gaan dan hun collega's in Vlaanderen of Wallonië. Het wordt tijd dat de overheden deze specificiteit effectief erkennen.

Sommige bicommunautaire organisaties zijn heel belangrijk geweest in het wijzigen van de *mindset*. Hoewel ze nu *incontournable* zijn in het Brusselse artistieke veld blijft hun statuut en situatie zeer precair. Ze bevinden zich in een soort tussenruimte die moet worden uitgebouwd om een groter gevoel van co-eigenaarschap te ontwikkelen. Zolang de overheden deze realiteit niet erkennen zullen ambitieuze projecten moeilijk of zelfs onmogelijk blijven.

Hoe kunnen de overheden deze Brusselse realiteit beter erkennen en ondersteunen in hun cultureel beleid?

Op korte termijn lijkt het noodzakelijk om het statuut van 'bicommunautaire' organisatie op te waarderen om de werking te vereenvoudigen. Voorstellen zijn:
→ ontwikkeling van een administratief kader en apart statuut voor bicommunautaire organisaties, door bijvoorbeeld co-evaluatie van subsidiedossiers mogelijk te maken
→ afstemming van gevraagde rekeningstelsels
→ een gezamenlijke adviescommissie

Op lange termijn is een dergelijk statuut niet de ideale oplossing omwille van de complexiteit. Daarenboven komt Brussel meer en meer los van de tweedeling Nederlands-Frans, dus moet er gezocht worden naar oplossingen die de Gemeenschappen overstijgen, in samenwerking met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of met het federale niveau.

De rol van het Gewest versterken en concretiseren: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet een cultuurbeleid ontwikkelen op basis van de huidige bevoegdheden zoals toerisme, imago, tewerkstelling, biculturele projecten, e.a. Dit moet uiteraard gebeuren in verhouding tot het cultuurbeleid van de Gemeenschappen en de Gemeenschaps-commissies. Uit dit onderzoek blijkt dat het Gewest een interessante rol kan spelen als het gaat over:

- Kennisdeling: zie 'kennisdeling en kruisbestuiving'
- Meertaligheid: zie 'Ondersteuning van meertaligheid'
- Publieksbemiddeling: zie 'Eigen publiek beter kennen en diversifiëren'

→ Infrastructuur: Vanuit de nieuwe bevoegdheid voor biculturele projecten zou het Gewest meer kunnen investeren in de *hardware* van dergelijke organisaties, namelijk de aankoop en het onderhoud van de infrastructuur. Het Gewest zou infrastructuur kunnen aankopen of renoveren en uitrusten (met materiaal en personeel) en ter beschikking stellen aan bestaande projecten die op zoek zijn naar een plaats. De ondersteuning van de *software*, het artistiek project, zou dan door de Gemeenschappen kunnen gebeuren. Op die manier wordt er een co-eigenaarschap ontwikkeld die vertrekt vanuit een verdeling van de bevoegdheden.

→ Men kan ook een kadaster aanleggen van ruimtes die tijdelijk ter beschikking kunnen worden gesteld aan culturele organisaties en kunstenaars.

TOT SLOT: FRAGIELE VRIJHEID

Midden 2016 startten we met dit onderzoek naar de manier waarop culturele organisaties omgaan met de institutionele complexiteit en maatschappelijke realiteit van Brussel. Niet met de bedoeling om grote conclusies te trekken maar om het 'intuïtieve aanvoelen' te kunnen toetsen aan concreet en meer objectief materiaal. Op basis daarvan hebben we hierboven enkele aanbevelingen geformuleerd. Deze zijn niet te nemen of te laten. Het zijn insteken om bepaalde pistes uit te werken of om de zaken op een andere manier te bekijken.

Eén van de belangrijkste conclusies is dat de politieke versnipperdheid een groot effect heeft op de Brusselse culturele sector. Er is niet één visie op cultuur. Brussel kent een amalgaam aan visies, beleidsdiscoursen en -kaders. Sommige organisaties vinden deze chaos voordelig, andere hebben er meer moeite mee. Het creëert vrijheid maar die is heel fragiel. Paradoxaal genoeg bemoeilijkt deze versnippering, gekoppeld aan het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, ook de uitvoering van grootschalige projecten. Niet alleen omdat het niet wordt aangepakt door de autoriteiten, maar ook omdat de organisatoren er bij gebrek aan een referentiekader zelfs niet meer aan denken.

Het is ook een ongelijke vrijheid. Om allerlei redenen (interne vertegenwoordiging, onvermijdelijk karakter binnen de sector, politieke veiligheid,...) is het gemakkelijker voor de grote organisaties dan voor de kleine om met de complexiteit om te gaan. Zij beschikken immers over voldoende kennis om hun koers te varen en hebben minder last van een mogelijke kwetsbaarheid of onzekerheid. Voor de kleine organisaties is dat net het omgekeerde.

Bovendien creëert het ook heel wat onzekerheid: de complexe subsidiëring maakt dat niemand van de overheden zich 100% verantwoordelijk voelt voor het project. Daarom voelen Brusselse bicommunautaire organisaties zich vaak als 'weeskinderen'. Volgende uitspraak van een bicommunautaire organisatie vat het mooi samen:

— In Brussel zijn we niet het ene of het andere. Wij worden getolereerd - en misschien meer dan getolereerd in ons geval - maar een prioriteit? Nee, dat zijn we niet.

— JE HEBT EEN KADER MAAR
JE MOET DURVEN BUITEN
DE LIJNTJES TE KLEUREN.

— ON A UN CADRE, MAIS
IL FAUT OSEZ COLORIER
EN DÉPASSANT LES LIGNES.

EEN NIEUW CULTUURPLAN VOOR BRUSSEL

Het lijkt ons duidelijk dat de fragmentering in Brussel de organisaties belemmert in hun ontwikkeling en in hun werking. Zonder te willen streven naar één uniform beleid kunnen we concluderen dat het goed zou zijn om minstens te werken aan één overkoepelende visie op cultuur in Brussel. Een visie die wel rekening houdt met de specifieke Brusselse realiteit van zowel organisaties als bewoners. Een visie die oog heeft voor de blinde vlekken van het huidige patchwork en zo voor meer efficiëntie kan zorgen. Een visie die niet de ambitie heeft om andere visies en kaders te vervangen, maar om ze te verbinden. Een visie die diversiteit en verscheidenheid als vertrekpunt neemt en als een rijkdom beschouwt. Brussel als laboratorium voor Europa dus, niet alleen in woorden maar ook in de feiten.

De Brusselse netwerken RAB/BKO, Museumraad en La Concertation hebben van de huidige minister-president van het BHG de opdracht gekregen om een sensibiliseringstraject op te zetten met de Brusselse culturele sector over Brussel 2030, Culturele hoofdstad van Europa.

In 2009 was er een eerste *Cultuurplan voor Brussel*. Sindsdien zijn de netwerken sterk gegroeid, hun draagvlak is toegenomen, ze zijn volwaardige gesprekspartners geworden voor sector en beleid. Langzaamaan geraken we de complexen van het verleden kwijt.

BRXL2030 is hét moment om een stap verder te zetten, om sector en beleid rond de tafel te krijgen om samen, over legislaturen en subsidieperiodes heen, een plan te ontwikkelen voor de toekomst. Een nieuw Cultuurplan dat Brussel als echte hoofdstad van Europa profileert.

Réseau des Arts à Bruxelles asbl
[RAB]

Rue de Flandre 46
1000 Bruxelles
T +32 2 502 26 88

Brussels Kunstenoverleg vzw
[BKO]

Saintelettesquare 19
1000 Brussel
T +32 2 513 66 28

Analyse

Sophie Alexandre
Leen De Spiegelaere
Met de steun van het Brussels
Centre for Urban Studies

Redactie

Nathalie Capart
Katrien Van Langenhove
Lene Van Langenhove

Foto's

David Helbich
www.belgian-solutions.be

Vormgeving

Élise Debouny

Druk

Snel

Verantwoordelijke uitgever

Brussels Kunstenoverleg vzw
Réseau des Arts à Bruxelles asbl

Het Brussels Kunstenoverleg
wordt ondersteund
door de Vlaamse
Gemeenschapscommissie en het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Le Réseau des Arts à Bruxelles
est soutenu par la Fédération
Wallonie-Bruxelles, la
Commission Communautaire
Française (Cocof) et la Région de
Bruxelles-Capitale.

De inhoud van dit boek
weerspiegelt niet
noodzakelijkerwijs de
posities van de Vlaamse
Gemeenschapscommissie en
het Brussels Hoofdstedelijk
Gewest.

Het overnemen van ideeën
en teksten uit deze brochure
wordt sterk aanbevolen, mits
vermelding van de bron.

© Brussels Kunstenoverleg /
Réseau des Arts à Bruxelles,
Brussel, 2019.

ISBN 9789081393829
D/2019/11.909/1